

Ako sme už uviedli, z kauzatívnych podskupín sa v detskej komunikácii uplatňujú len vlastné kauzativa. Zo sémantického hľadiska ja zaujímavé, že v jednom dialógu (niekedy aj v jednom tematickom bloku) vstupujú vlastné kauzativa do komplementárnych vzťahov (*dať - vziať, požičať - vrátiť, chytiť, držať - pustiť, skryť - nájsť, kúpiť - predáť, získať - stratiť, hľadať - ukázať, ničiť, babrať - opraviť, zastaviť - štartovať, pichnúť - ošetriť, bit' - pomôcť*). Osobitne sme sledovali modifikácie lexikálneho významu vlastných kauzatív pomocou predpón.

Zistili sme, že verbálna prefixácia vlastných kauzatív je v reči detí mladšieho školského veku výlučne prostriedkom vyjadrenia temporálnosti slovesného deja (vyjadrenie lokalizovanosti sme sledovali pri pohybových slovesách, vyjadrenie modalitnosti deja v tomto veku nepozorujeme). Z časového priebehu deja si deti všímajú a verbálnou prefixáciou vyjadrujú najmä:
 a/ záverečnú fázu deja, ktorá je spojená s dosiahnutím výsledkov vykonávaného deja (rezultatívny spôsob slovesného deja - *natrháť, vypestovať, zasaďť, vyhrať, zahráť, sfoťografovať, zjesť, vypiť, napiť sa; rezultatívny spôsob s významom „dodať určitú vlastnosť“ - vysušiť, pozašivať* alebo s významom „zničiť objekt, osobu“ *zabiť, zadusiť, zastreliť, rozbiť*),
 b/ výrazné ukončenie deja (finitný spôsob slovesného deja - *ukončiť, skončiť, urobiť, dostavať*).

Z doterajšej analýzy dvoch najviac zastúpených sémantických tried slovíec v dialogickej komunikácii detí (trieda primárnych a sekundárnych pohybových slovíec a skupina vlastných kauzatív) vyplýva, že k dominantným zložkám obsahovo-tematického plánu patrí pohyb a zmena v priestore a čase. Je zaujímavé, že i medzi pomenovaniami statických procesov sa najväčšou rôznorodosťou vyznačujú slovesá označujúce lokalizovanosť v priestore (*stáť, sedieť, ležať, vyvalovať sa, zdržiavať sa, umiestniť sa, opaľovať sa, topiť sa, stratiť sa, držať sa, čakať*) a v skupine statických udalostí (podobne ako v skupine vlastných kauzatív) nachádzame iba pomenovania výsledkov. To značí, že pomenovania tendencií, smerovania k zmene chýbajú a deti sa sústreďujú len na zachytenie záverejnej situácie.

2. Na opačnom póle než slovesá pohybu a vlastné kauzativa z hľadiska komunikačného využitia sú časovo nelokalizované slovesá. Ich obmedzený výskyt v reči detí mladšieho školského veku súvisí podľa našej mienky s tým, že deti len pomaly prekonávajú obdobie, v ktorom predmety i osoby vnímali tak, akoby. „každý predmet i každá osoba žili pro seba. Vzťahy medzi nimi jsou sporé, jsou-li vůbec postřehovány“ (Příhoda, 1967, s. 304). Rovnako je i prejavom schopnosti generalizovať. Deti uvedeného veku už síce zovšeobecňujú, ale zatiaľ len v hraniciach názornosti. Vyjadrenie zovšeobecných časových a miestnych vzťahov i vzťahov medzi substanciami sa u detí mladšieho školského veku spája s obmedzeným počtom slovíec (so slovesom *byť* s významom *jestvovat'*, *nacházet' sa*, *uskutočňovat' sa* i *rovnať sa*, so slovesom *mať* vyjadrujúcim vlastnícky vzťah a význam *obsahovat'* a slovesami *rovnať sa* a *znamenat'*). Ostatné časovo nelokalizované slovesá deti v spontánnej komunikácii nepoužívajú, miestom ojedinelého výskytu je modelový situačný dialóg. Avšak ani v ňom nemajú slovesá všeobecných vzťahov pevné miesto. Svedčí o tom jednak narušenie sématickej spájateľnosti slovíec

(*Vítame vás na dnešnej súťaži, kde sa uskutočnia štyri pekné dievčatá - ktoré budú súťažiť o zlatú korunu*), gramatickej spájateľnosti slov, prípadne je časť výpovede, v ktorej by sa žiadalo použitie časovo nelokalizovaného slovesa, vyplnené hezitačnou pauzou (*Vítame vás pri rozhovore - no - na komentátorskom stanovišti v Kanade - odkiaľ prebieha hokejový zápas s Prešovom*).

Literatúra

- HORECKÝ, J. - BUZÁSSYOVÁ, K. - BOSÁK, J. a kol.: Dynamika slovnéj zásoby súčasnej slovenčiny. Bratislava, Veda 1989, s. 139-169.
 KALA, M. - BENEŠOVÁ, M.: Jak mluví vaše dítě? Olomouc, PF UP 1976, 238 s.
 Mluvnice češtiny. 3. Skladba. Praha, Academia 1987, 746 s.
 MÜLLEROVÁ, O. - MORÁVEK, M.: Dyadická komunikace (Pokus o komplexní charakteristiku situace v dialogu). Slovo a slovesnost, 37, 1976, s. 195.
 MÜLLEROVÁ, O.: Principy strukturace dialogu. Slovo a slovesnost, 48, 1987, s. 110-123.
 NEMCOVÁ, E.: Sémantická analýza verb dicendi. Bratislava, Veda 1990, 134 s.
 PŘÍHODA, V.: Ontogeneze lidské psychiky. I. Praha, SPN 1971.
 RUŽIČKOVÁ, E.: Slovesá pohybu v slovenčine a angličtine. Bratislava, Veda 1982, 243 s.
 SEKANINOVÁ, E.: Sémantická analýza predponového slovesa v ruštine a v slovenčine. Bratislava, Veda, 1980, 198 s.
 SLAMOVÁ - CAZACOVÁ, T.: Dialog u dětí. Praha, SPN 1966, 151 s.

Některé rysy dialogu mezi rodiči a dětmi

Eva Schneiderová

Ústav pro jazyk český AV ČR, Praha

Jednou ze zcela běžných (neformálních, neoficiálních), každodenně se opakujících komunikačních situací jsou rozhovory v rodině. V lingvistických pracích jim však doposud nebyla věnována soustředěná pozornost, přestože tento typ komunikace má pro člověka velký význam. Právě v rodině získáváme první komunikační návyky, děti se totiž od rodičů neučí jen prvním slověům a větám, ale učí se od nich též reakcím v dialogu a způsobům zacházení s jazykem, přebírají od nich také způsoby zvukového ztvárnění promluv. Proto jsme jako téma našeho příspěvku zvolili právě problematiku týkající se komunikace s dětmi v rodině.

Prvořadým úkolem bylo shromáždit dostatečné množství autentického materiálu. Jedním z důležitých zdrojů se staly magnetofonové nahrávky, neboť umožňují získat souvislý text. Při jejich přepisu se však setkáváme s mnoha potížemi, neboť nahrávky jsou často rušeny různými šumy vzniklými při nahrávání či zvuky souvisejícími s provozem domácnosti (cinkání nádobí, šplouchání vody při mytí, bouchání dveřmi apod.), zachycený text je často útržkovitý, jazykově kusý, neboť v tomto typu komunikace hrají velkou